

Social Work & Education

©SW&E. 2023

УДК 376.148

DOI: 10.25128/2520-6230.23.3.8

Олексій ДІДЕНКО,
аспірант кафедри педагогіки та
психології ПЗВО «Київський
Міжнародний Університет»,
м. Київ, Україна;
oleksii.didenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-6046-7436>

Статус статті:

Отримано: серпень 27, 2023

1-ше рецензування: вересень 17, 2023

Прийнято: вересень 30, 2023

Діденко, О. (2023). Розвиток дуальної форми здобуття освіти в Україні до і під час повномасштабного вторгнення російської федерації. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 3. pp. 348-360. DOI: 10.25128/2520-6230.23.3.8

РОЗВИТОК ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДО І ПІД ЧАС ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу основних аспектів розвитку дуальної освіти в Україні. Проаналізовано етапи її становлення та виклики у функціонуванні до і під час повномасштабного вторгнення рф. Визначено, що саме дуальна форма здобуття освіти (ДФЗО) має в собі потенціал вирішення значних проблем новітньої економіки та можливість задовільнити кадровий голод через практичний характер підготовки молодих спеціалістів, яких потребує ринок праці. Метою статті є аналіз викликів впровадження ДФЗО і її переваг для всіх учасників такого партнерства, особливо під час повномасштабної війни і на початку процесів відбудови в Україні. Для вирішення цієї наукової проблематики використано: метод вторинного дослідження (desk research), а саме, узагальнення, синтез існуючих досліджень, порівняльний аналіз та абстрактно-логічне узагальнення.

З'ясовано, що університети можуть використати результати дослідження для розширення своєї навчальної спроможності за рахунок впровадження ДФЗО і підвищення власної привабливості в очах здобувачів освіти; підприємства поповнити та зміцнити свій кадровий потенціал та замінити тих працівників, які виїхали за кордон чи були мобілізовані до лав Збройних Сил України; здобувачі освіти – отримують практичний досвід роботи за спеціальністю і першого місяця роботи у важкий воєнний час у ситуації зростання безробіття.

Ключові слова: освітній процес; дуальна освіта; дуальна форма здобуття освіти (ДФЗО); партнерство професійно-технічне училище/університет-підприємство(роботодавець) - здобувач освіти.

ВСТУП

Ще до початку повномасштабної війни, у лютому 2022 року дуальна форма здобуття освіти в Україні перебувала на стадії свого становлення і несла радше експериментальний характер, аніж була масовим системним явищем. Дуальна освіта зародилася у Німеччині, де ще в минулому столітті почала застосовуватися формула: 30% теорії, яку засвоюють студенти у професійних школах, і 70% практики на підприємствах. У закладах професійно-технічної освіти Західної Європи, навіть здобувачі дуальної освіти – дев'ятикласники отримують заробітну плату на підприємстві. Таким чином навчальний процес допомагає зробити підлітків самостійними і конкурентноспроможними на ринку праці, дозволяє їм отримати практичні навички та досвід, зменшити безробіття та стимулювати економічний розвиток країни. На відміну від Західної Європи, таких країн, як Німеччина, Нідерланди, Швейцарія та Польща, Україна лише у 2015 р. почала впроваджувати низку елементів дуальної освіти в організацію навчально-виробничого процесу, зокрема, на базі професійних училищ, а пізніше - технічних університетів. Наразі у нас цей підхід все ще проходить етап пілотування і не набув масовості.

Освітній процес в Україні під час війни зазнав значних викликів, як через закриття або знищення шкіл, університетів, небезпеку проведення освітнього процесу офлайн, переведення освітнього процесу частково або повністю онлайн, окупацію певних територій або постійні обстріли, вимушену еміграцію науково-педагогічних працівників та учнів/студентів, військову мобілізацію, постійні відключення світла тощо, які мають негативний вплив на дітей та студентів та призводять до погіршення їхніх освітніх можливостей. Серед супутніх проблем, окрім, браку можливості навчатися, варто згадати втрату мотивації і брак моральних ресурсів продовжувати навчання. У майбутньому це може призвести до недостатньої кваліфікації спеціалістів та низького рівня освіти для здобуття спеціальності, побудови успішної кар'єри та отримання кращої пропозиції на ринку праці.

Відповідно до Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти, «дуальна форма здобуття фахової передвищої та вищої освіти - це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання в закладах освіти та в інших суб'єктів освітньої діяльності з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для оволодіння програмними результатами, поглиблення практичних умінь і навичок та набуття певної кваліфікації. У вищій освіті дуальна форма є одним зі способів здобуття освіти здобувачами денної форми здобуття освіти» (Положення № 426, 2023). Такий підхід ґрунтується саме на навчанні в умовах виробництва, що у випадку релокації або знищення великої кількості підприємств і професійно-технічних училищ/університетів не завжди можливо відтворити частково або повністю у рамках попередньо налагоджених партнерств між університетами та роботодавцями та здобувачами освіти і вимагає пошуку нових підходів і побудови нових соціально-економічних і професійних зв'язків у ланцюжку ЗФПВ/ЗВО-роботодавець-здобувач освіти.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Під час роботи над цим дослідженням, ми ознайомилися і спиралися на наступні наукові розвідки з питань основних аспектів організації здобуття дуальної освіти в Україні, якими займалися Л. Марценюк, О. Груздев (2021); науковий доробок О. Коркуна, І. Коркуна та О. Цільник (2018), які акцентували увагу на сучасних процесах розвитку дуальної освіти, Я. Довгенко, Л. Яременко та Ю. Яременко (2021), які зосередилися саме на експериментах із впровадження дуальної освіти у виші. Натомість вчені І. Миколайчук та В. Хмурова (2021) сфокусувалися на вивченні дуальної освіти як форми у модернізації партнерства з роботодавцями. Л. Сліпчишин (2022) проаналізувала дуальна форму здобуття освіти саме як інструмент підвищення якості викладання фахових дисциплін. Деякі українські науковці, а саме, І. Бойчевська (2017), Р. Гуревич, М. Кадемія, Н. Опущко (2022) та інші займалися детальним вивченням уроків закордонного досвіду застосування дуальної форми здобуття освіти та їх потенційного практичного впровадження в Україні. На окрему увагу заслуговує практичний посібник «Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України» авторства В. Бугайчук, О. Давліканова, І. Лилик та інших. (2022), який вийшов за підтримки Міністерства освіти і науки України. На відміну від інших публікацій на цю ж тему, окрім розкриття теми становлення дуальної освіти в Україні і Німеччині, у посібнику наводяться особливості впровадження цієї форми здобуття освіти у національних контекстах, надається огляд адаптації цієї форми здобуття освіти до наших реалій, а також наводяться уроки інших держав, які можуть бути використані Україною для популяризації дуальної освіти. Природньо, що в Україні тему дуальної форми здобуття освіти вивчають через призму економічних та педагогічних дисциплін, оскільки вона знаходиться на зрізі трансформації освітнього процесу для отримання практичної професії і задоволення потреб економіки у кваліфікованих затребуваних кадрах.

Метою статті є аналіз викликів впровадження дуальної форми здобуття освіти і її переваг для всіх учасників такого партнерства, особливо під час повномасштабної війни, яка призвела до кадрового голоду, і на початку процесів відбудови в Україні.

МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

У статті застосовано теоретичні методи, такі як: вторинне дослідження (desk research), синтез, порівняльний аналіз, та абстрактно-логічне узагальнення існуючих досліджень по темі дуальної форми здобуття освіти, аналітичні звіти Міністерства освіти і науки за результатами пілотного проекту в закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, законодавчої бази, наявної педагогічної літератури, та аналіз останніх публікацій у засобах масової інформації на цю тему.

ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

З 2015 року в Україні реалізуються ініціативи з популяризації дуальної вищої освіти. До цього, це були радше поодинокі спроби професійних технічних училищ,

коледжів, університетів, домовитися з профільними підприємствами про проходження тривалої виробничої практики для здобуття практичного досвіду студентами, що фактично було впровадженням елементів дуальної освіти (Бугайчук та інші, 2022). Поскілки Україна запозичила німецьку модель дуальної освіти, то часто німецькі благодійні фонди сприяють поширенню ДФЗО. Наприклад, Фонд імені Фрідріха Еберта, підтримує популяризацію ДФЗО в Україні, організовуючи інформаційні поїздки до Німеччини для представників Міністерства освіти і науки України, представників університетів та роботодавців, які хотіли б впроваджувати цю форму освіти, а також підтримуючи розробку нормативної рамки.

У 2018 р. урядом було ухвалено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, у якій уряд звернув увагу на неготовність випускників до роботи на першому робочому місці за здобутою спеціальністю. У Концепції наголошується, що її реалізація розбита на три етапи: I етап – розробка нормативно-правової бази для впровадження ДФЗО (2018-2019 рр.), II етап – розроблення моделей ДФЗО, впровадження пілотів, оцінка ефективності впровадження (2019-2020 рр.), III етап – створення кластерів дуальної освіти на базі зацікавлених стейкхолдерів: закладів вищої освіти та роботодавців (2020-2023 рр.). Фактично, повномасштабне вторгнення РФ в Україну і, внаслідок цього, обмеження повноважень органів місцевого самоврядування призупинило формування таких освітніх регіональних кластерів. Одночасно, у Концепції закладені не лише строки, а й шляхи і способи розв'язання проблеми впровадження ДФЗО, засади формування типових моделей ДФЗО, очікувані результати, і критерії досягнення очікуваних результатів. Головне, на що звертає увагу Концепція – це при впровадженні дуальної форми здобуття освіти має бути напрацьоване стратегічне бачення ДФЗО на основі визначення реальних інтересів по вісі: ЗВО-здобувач освіти-роботодавець та балансу їх інтересів (Концепція, 2018). З метою реалізації Концепції у квітні 2019 р. Уряд затвердив План заходів із реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (План, 2019). Певні пункти Плану поки що так і не були реалізовані або були реалізовані частково. Зокрема, підготовка і затвердження методичних рекомендацій щодо розроблення освітніх програм за дуальною формою здобуття освіти, організація навчання розробників освітніх програм за ДФЗО, проведення моніторингу працевлаштування випускників-дуальників, навчання, стажування науково-педагогічних працівників на підприємствах із застосуванням міжнародних практик дуальної освіти, проведення широкої інформаційної кампанії серед різних верств населення, яка була б присвячена ДФЗО, та створення кластерів дуальної освіти. Із запізненням відповідно до Плану реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, лише у квітні 2023 р. було ухвалено Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти (Положення, 2023). Положення висвітлює зокрема аспекти планування і організації освітнього процесу за ДФЗО. Особлива увага у Положенні приділяється задоволенню інтересів здобувача освіти та отримання ним/нею першого робочого досвіду, а в подальшому успішній роботі за обраним фахом. На цей час законодавча база

впровадження ДФЗО не є повною, але всі рамкові документи прийняті і дозволяють впроваджувати ДФЗО в Україні (Бугайчук В. та інші, 2022).

Відповідно до Наказу МОН №1296, пілотування впровадження дуальної освіти в Україні у закладах вищої та фахової передвищої освіти триватиме з 2019 до 2023 р. (наказ МОН №1296, 2019). Експеримент має на мені практичну апробацію різних моделей здобуття дуальної освіти і пошук оптимальної формули забезпечення інтересів всіх зацікавлених стейкхолдерів і потреб сучасної ринкової економіки. Протягом 2019-2020 і 2020-2021 н.рр. ми спостерігаємо тенденцію до зростання як кількості закладів, залучених до експерименту впровадження дуальної форми здобуття освіти, так і зростання кількості здобувачів такої освіти та різноманітності спеціальностей, за якими можна навчатися за дуальним підходом. Проте з початком повномасштабної війни у 2022 р. чітко прослідковується погіршення ситуації, як зі скороченням кількості здобувачів-дуальників, так і скороченням спеціальностей (табл.1).

На основі інформації, поданої у звітах щодо проведення пілотного проекту в закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти протягом 2019-2022 рр., автор уклав Таблицю 1, яка демонструє якою була ситуація із здобуттям дуальної освіти до повномасштабного вторгнення РФ і як вона змінилася у перший воєнний рік.

Таблиця 1: Порівняння результатів пілотування впровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні протягом 2019-2022 рр.

	2019-2020 н.р.	2020-2021 н.р.	2021-2022 н.р.
ЗВО	17	19	21
- здобувачів освіти	441	522	585/*441
- роботодавців	>100	>100	>100
- кейсів	60	77	101/*80
- спеціальностей	31	33	62/*53
ЗФПО	6	8	12
- здобувачів освіти	63	103	96/*65
- кейсів	11	15	19/*16
- спеціальностей	9	8	9

*цифра із * у останньому стовпчику позначає ситуацію після 24 лютого 2022 року.

Джерело: аналітичні звіти за результатами першого, другого та третього років пілотування впровадження ДФЗО в освітніх закладах України <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16469.pdf>
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/12/08/Zvit.za.2.rik.Pilot.provyekt.Dual.osv.2020-2021.pdf>
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/02/02/Dual.studies-02.02.2023.pdf>

** Загалом, кількість закладів фахової передвищої і вищої освіти, які впроваджують елементи дуальної форми здобуття освіти, є значно більшою, ніж та, яка взяла участь у пілотуванні ДФЗО. Так, станом на 1 січня 2023 року, в Україні у 2022/23 навчальному році: 172 закладів професійно-технічної освіти впроваджували ДФЗО, 10 438 здобувачів освіти навчаються за цією формою здобуття освіти, навчання відбувається за 117 професіями на 1003 залучених підприємствах, установах, організаціях (Троян, 2023).

Умови впровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні не були ідеальними і до початку повномасштабної війни з РФ, яка негативно позначилось на всій вісі: заклад освіти-здобувач освіти-роботодавець і поділило життя на до і після 24 лютого 2022 р. Більше того, на ці роки припала епідемія COVID-19, що значно ускладнило проходження практичного навчання на підприємстві при допомозі наставника від підприємства і при взаємодії з куратором від закладу освіти і координатора від роботодавця, оскільки більша частина навчання була переведена в онлайн, а робота на підприємствах - максимально на дистанційку.

Пілотування продемонструвало безперечні переваги впровадження ДФЗО: професійна підготовка учнів/студентів, яка дозволяє виконувати професійні завдання; пряма взаємодія з роботодавцями, які беруть участь у підготовці молодих спеціалістів через взаємодію із закладом освіти (навчальні плани, консультації, спільне прийняття іспитів, стажування, консультації); підвищення зайнятості молодих спеціалістів, які краще розуміють потреби роботодавців через пряму взаємодію з ними і мають можливість адаптуватися до цих потреб; актуальність навчання (навчальні програми адаптовуються до змін на ринку праці) (Троян, 2023).

Відповідно до результатів третього року пілотного проекту впровадження ДФЗО 2021/2022 рр., варто відмітити наступні тенденції (аналітичний звіт, 2021-2022 н.р.):

- «У 2021/2022 н.р. із 34 закладів-дуальників, які беруть участь у експерименті, більшість змогли відновити освітній процес за цією формою здобуття освіти, 12 закладів повідомили, що відновили освітній процес за ДФЗО частково, і лише 1 заклад не зміг відновити освітній процес».
- Частина підприємств-партнерів і закладів освіти була зруйнована внаслідок ворожих обстрілів, через це частина з них була змушена передислокуватися, що призвело до розриву налагоджених зв'язків між ЗВО і підприємством, а часом і здобувачем освіти.
- Повномасштабне вторгнення вплинуло на професорсько-викладацький склад закладів освіти (ЗО) та здобувачів освіти через процеси мобілізації, окупації територій, внутрішнього переміщення, еміграції, тощо.
- Основним у впровадженні дуальної форми здобуття освіти є можливості здійснювати навчання на ДФЗО закладом освіти у співпраці з підприємствами-партнерами. Третина пілотних закладів вищої освіти (ЗВО) та майже половина закладів професійно-технічної освіти зазначили (ЗФПО), що продовжують співпрацювати з підприємствами-партнерами без змін. Ще третина ЗВО та половина ЗФПО зазначили, що серед їх партнерів залишилися лише деякі з попередніх підприємств-партнерів і вони знаходяться у пошуках нових. Попри всі складнощі розширюється спектр спеціальностей (наприклад, додаються ІТ спеціальності тощо), за якими запроваджено навчання за ДФЗО.

Окрім ризиків, пов'язаних з воєнними діями, серед викликів впровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні варто згадати неможливість вступу на дуальну форму здобуття освіти. Здобувачі освіти можуть лише перевестись на програми ДФЗО, провчившись кілька курсів на денній формі здобуття освіти. Більшість роботодавців не хочуть брати здобувачів освіти після 9-го класу або на перших курсах ЗВО, надаючи перевагу старшим курсам або випускникам ЗВО. Брак правильно вибудованих алгоритмів здобуття дуальної форми освіти може призвести до випадків, коли здобувач освіти є єдиною ланкою між підприємством і університетом, бо на підприємстві або в університеті відсутні куратор чи наставник, навчання на підприємстві сягає 40 робочих годин на тиждень, повністю витісняючи теоретичну частину у закладі освіти, робота на підприємстві не оплачується або така оплата є надзвичайно низькою у порівнянні з оплатою роботи інших здобувачів-дуалістів на інших місцях або працівників цього підприємства, здобувача освіти на підприємстві не навчають, а використовують як робітника низькокваліфікованої праці, робота на підприємстві абсолютно відірвана від навчальних планів спеціальності закладу освіти, за якою навчається здобувач освіти у ЗВО або ЗФПО. З одного боку, однією з головних перепон на шляху долучення більшої кількості роботодавців до програм ДФЗО є побоювання, що здобувачі освіти-дуаланти після навчання на підприємстві підуть до конкурентів, а не залишаться працювати на підприємстві. З іншого боку, серед здобувачів освіти дійсно є нарікання на низьку заробітну плату з боку підприємств під час такого навчання за дуальною формою, яка часто зберігається і після закінчення навчання і долучення здобувача у якості повноправного працівника. Для прикладу, у Німеччині стипендія для навчання на підприємстві за дуальною формою складає 900 євро (Троян, 2023), а заробітна плата є договірною, коли молодий спеціаліст долучається як працівник.

ВИСНОВКИ

Дуальна форма здобуття освіти в Україні несе в собі потенціал вирішення проблем задоволення потреб ринку праці, особливо у світлі воєнного і повоєнного відновлення економіки України, а також задоволення зростаючого державного замовлення. ДФЗО може задовольнити попит на висококваліфіковані кадри із затребуваними навичками, а також відповідатиме перспективам інтеграції України до Європейського Союзу. Дуальна освіта є важливим компонентом політики ЄС щодо навчання протягом всього життя і навіть закладена у фундаментальну законодавчу рамку ЄС, а саме у Римській («Договір про заснування Європейської Спільноти») і Маастріхський договорах.

Нині, в умовах повномасштабної війни росії проти України, досить часто роботодавці надають перевагу заощадженню коштів, і навіть зменшують виробничі витрати і штат постійних працівників, роблять річну паузу у виробничому циклі тощо, не вкладаючи у підготовку майбутніх спеціалістів. Хоча у воєнний і післявоєнний період поширення дуальної форми здобуття освіти може бути нового дихання. Зокрема, під час напрацювання Національною радою з відновлення України від наслідків війни Плану відновлення України по напрямку освіти і науки, одним із запропонованих рішень було використання

потенціалу дуальної освіти (План відновлення, 2022). Згідно з даними ООН, кількість українських біженців у Європі станом на 31 січня 2023 р. становить близько 5 млн. осіб. За неофіційними даними ця цифра значно вище. Чим довше триває війна, тим більше шансів, що великий відсоток біженців інтегрується у життя країни тимчасового перебування і не захочуть повертатися в Україну. Ринок вже починає потерпати від браку кваліфікованої робочої сили, коли пропозиція вакансій значно перевищує попит на них серед кваліфікованих робітників. Одночасно, заклади освіти, які готують фахівців за дуальною формою, у співпраці з підприємствами, можуть допомогти підготувати і натренувати саме тих молодих спеціалістів, які потрібні для відновлення України і успішного функціонування економіки. Серед пропозицій ЗВО щодо покращення ситуації з ДФЗО під час війни лунають заохочення підприємств з боку держави брати участь у ДФЗО у якості партнерів; підтримка здобувачів освіти з боку держави та підприємства-партнера; відкриття нових можливостей для підприємств та ЗВО у зв'язку з набуттям Україною статусу кандидата в члени ЄС, заохочення підприємств долучатися до відбору здобувачів освіти на ДФЗО, розробки їх навчальних програм і навчального плану, оцінки результатів навчання на підприємстві, і брати найкращих здобувачів освіти – дуальників на роботу. Саме системна державна підтримка впровадження ДФЗО в Україні, масовість застосування цього підходу як на рівні закладів освіти, так і на рівні роботодавців, дозволить задовольнити наявний кадровий голод. Для порівняння, у Німеччині щороку понад 400 000 німецьких підприємств навчають спеціалістів за 330 спеціальностями, а близько двох третин беруть на роботу своїх вихованців (Троян, 2023). В Україні таких підприємств лише кілька десятків. Враховуючи високу гнучкість і адаптативність цієї форми здобуття освіти, та обмежені можливості академічної і професійної мобільності для учнів і студентів чоловічої статі в Україні, високий рівень безробіття, породжений реаліями війни, велику кількість ВПО, які намагаються здобути нову спеціальність, закладам освіти, які практикують ДФЗО варто звернути особливу увагу на співпрацю і побудову партнерств з підприємствами, установами та організаціями, які виконують державне замовлення, залучені до процесів відбудови, або є релокованими підприємствами.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема дослідження є надзвичайно актуальною у сучасних українських реаліях, тому подальші наукові розвідки у цьому напрямі щодо методологічного забезпечення, планування і організації освітнього процесу за ДФЗО, моніторинг впровадження ДФЗО в Україні, оцінки ефективності впровадження ДФЗО, популяризації дуальної форми здобуття освіти, розширення обізнаності учасників освітнього процесу та роботодавців про ДФЗО і її можливості в умовах нових потреб економіки воєнного і повоєнного часу, а саме, зростання державного замовлення і проходження процесів відбудови, розширення кількості учасників освітнього процесу та роботодавців, які беруть участь у ДФЗО, заохочення створення центрів дуальної освіти при ЗВО і ЗФПО або призначення

уповноважених із ДФЗО, розробки державних програм із заохочення підприємств долучатися до ДФЗО, особливо тих, які виконують державні замовлення.

ЛІТЕРАТУРА

Аналітичний звіт за результатами першого року проведення експерименту із запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти 2019/2020 н.р. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16469.pdf>

Аналітичний звіт за результатами другого року проведення експерименту із запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти 2020/2021 н.р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/12/08/Zvit.za.2.rik.Pilot.projekt.Dual.osv.2020-2021.pdf>

Аналітичний звіт за результатами третього року проведення експерименту із запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти 2021/2022 н.р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/02/02/Dual.studies-02.02.2023.pdf>

Бойчевська І. (2017) Дуальна система Німеччини. Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Сумській області: сайт. URL: <http://nmcepto.sumy.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Дуальна-системаНімеччини.pdf>

Бугайчук В., Давліканова О., Лилик І. та інші. (2022). Практичний посібник. Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України. – Київ: ТОВ «Вістка», 2022. – 240 с. URL: [Ontologi.book-6.03.23.pdf \(mon.gov.ua\)](https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/02/02/Dual.studies-02.02.2023.pdf)

Гуревич Р., Кадемія М., та Опушко Н. (2022). Дуальна освіта в Німеччині: досвід, перспективи, можливості. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія, 69, 7-11. URL: https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10443/Scientific%20notes%2069_pedagogy%20and%20psychology-7-11.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Довгенко Я., Яременко Л., та Яременко Ю. (2021). Впровадження дуальної освіти вищої: переваги та ризики. Економіка і суспільство, 28. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/511>

Дуальна освіта (2023). Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita>

Коркуна О., Коркуна І., та Цільник О. (2018). Сучасні процеси розвитку дуальної освіти: запорука стабільності кадрового потенціалу. Соціально- економічні проблеми сучасного періоду України, 90-94. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sepspu_2018_4_18.pdf

Марценюк Л., Груздев О. (2021). Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії і практики. Економіка та держава, 58-65. URL: <http://www.economy.in.ua/index.php?op=1&z=4884&i=9>

Миколайчук І., Хмурова В. (2021). Дуальна освіта у модернізації партнерства з роботодавцями. Scientia Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету), Том 139 (5), 139–154. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/122>

Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 грудня 2019 року № 1551 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text>

Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 квітня 2023 року № 426 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>

Наказ Міністерства освіти і науки України від 15 жовтня 2019 р. № 1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-pilotnogo-proektu-u-zakladah-fahovoyi-predvishoyi-ta-vishoyi-osviti-z-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>

План відновлення України (2022). URL: <https://ua.unc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 р. № 214-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-koncepciyi-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

Сліпчишин Л. (2022). Дуальна освіта як інструмент підвищення якості викладання фахових дисциплін. Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи: зб. наук. праць / [гол.ред. Ю.І. Колісник-Гуменюк]. Київ-Львів-Бережани-Кельце, 10, 12-18. URL: <https://enpui.npu.edu.ua/handle/123456789/37177>

Троян І. (2023). Вчитися та заробляти: що таке дуальна освіта та як вона працює за кордоном і в Україні. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/vchytysya-ta-zaroblyaty-shho-take-dualna-osvita-ta-yak-vona-pratsyuye-za-kordonom-i-v-ukrayini/>

DEVELOPMENT OF DUAL (VOCATIONAL) EDUCATION IN UKRAINE BEFORE AND DURING THE FULL-SCALE INVASION OF THE RUSSIAN FEDERATION IN UKRAINE

Oleksii DIDENKO, PhD Student of the Department of Pedagogy and Psychology, Kyiv International University, Kyiv, Ukraine; oleksii.didenko@gmail.com

Abstract. *The article focuses on the analysis of the main aspects of the implementation and development of dual education in Ukraine. The stages of establishment and challenges of functioning of the dual education in Ukraine before and during the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine are analyzed. It was determined that dual education has the potential to solve significant problems of the modern economy and provides the opportunity to satisfy the personnel shortage through the practical training of young specialists needed for the labor market. The article aims to analyze the challenges of implementing dual education and its advantages for all participants of such partnership, especially during a full-scale war, which led to a personnel shortage, and at the beginning of the reconstruction processes in Ukraine. Methodology. To solve this scientific problem, the following methods were applied: desk research, namely, generalization, synthesis of existing research, comparative analysis and abstract-logical generalization. Results. The analysis of the problems and successes of the application of dual education until February 24, 2022, as well as the challenges faced by the educational process in general, and the implementation of dual education in particular after the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine, was carried out. It has been proven that the introduction of dual education is promising in terms of understanding and meeting the needs of employers, especially those who execute a state order, are involved in reconstruction processes or have been relocated. Graduates of dual education programs are more competitive in the labor market and can more easily get their first job or stay at the company where they received their on-the-job training. At the same time, the war changed the priorities of many enterprises that were involved in partnerships with vocational schools/universities, putting the need for survival and the restoration of stable production in the first place. Practical application. Universities can use the results of this study in order to increase their educational capacity via the implementation of dual education and increase their attractiveness in the eyes of education seekers accordingly; enterprises - to replenish and strengthen their personnel potential and replace those employees who went abroad or were mobilized to the ranks of the Armed Forces of Ukraine; by education seekers, in the case of involvement in the dual education programs, - to obtain practical skills and, in fact, the first place of work in difficult wartime situation and increasing unemployment.*

Key words: *educational process; dual (vocational) education; dual form of obtaining education; partnership of vocational school/university-enterprise (employer) – education seeker; professional training.*

REFERENCES

Analytical report on the results of the first year of the experiment on the introduction of a pilot project in institutions of professional pre-higher and higher education on the training of

---

specialists using dual form of education in 2019/2020 URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16469.pdf> [in Ukrainian].

Analytical report on the results of the first year of the experiment on the introduction of a pilot project in institutions of professional pre-higher and higher education on the training of specialists using dual form of education in 2020/2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/12/08/Zvit.za.2.rik.Pilot.projekt.Dual.osv.2020-2021.pdf> [in Ukrainian].

Analytical report on the results of the first year of the experiment on the introduction of a pilot project in institutions of professional pre-higher and higher education on the training of specialists using dual form of education in 2021/2022 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/02/02/Dual.studies-02.02.2023.pdf> [in Ukrainian].

Boychevska I. (2017). Dual education in Germany. Educational and methodological center of vocational and technical education in Sumy region: website. URL: <http://nmcpto.sumy.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Дуальна-системаНімеччини.pdf> [in Ukrainian].

Buhaychuk V., Davlikanova O., Lylyk I., and others. (2022). Subject Book. Ontology of dual education: the experiences of Germany and Ukraine. – Kyiv: TOV «Vistka», 2022. – 240 p. URL: [Ontologi.book-6.03.23.pdf \(mon.gov.ua\)](http://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/06/06/Ontologiya_dualnoho_oshchennya.pdf) [in Ukrainian].

Huyevych R., Kaemiya M., and Opushko N. (2022). Dual education in Germany: experience, prospects, opportunities. Scientific Notes of Mykhailo Kotsyubynskyi VDP. Series: Pedagogy and Psychology, 69, 7-11. URL: https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10443/Scientific%20notes%2069_pedagogiy%20and%20psychology-7-11.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

Dovhenko Y., Yaremenko Y., and Yaremenko Y. (2021). Implementation of dual education in higher education: advantages and risks. Economy and Society, 28. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/511> [in Ukrainian].

Dual Education (2023). The Ministry of Education and Science of Ukraine: official website. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita> [in Ukrainian].

Korkuna O., Korkuna I., and Tsilnyk O. (2018). Modern processes of the development of dual education: the key to the stability of personnel potential. Social and Economic Problems of The Modern Period of Ukraine, 90-94. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sepspu_2018_4_18.pdf [in Ukrainian].

Martsenuyk L., Hruzdyev O. (2021). Dual education as a means of effective combination of theory and practice. Economy and State, 58-65. URL: <http://www.economy.in.ua/index.php?op=1&z=4884&i=9> [in Ukrainian].

Mykolaychuk I., Khmurova V. (2021). Dual education in the modernization of partnership with employers. Scientia Fructuosa (The Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics), 139 (5), pp. 139–154. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/122> [in Ukrainian].

The Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated December 12, 2019, No. 1551 «On the approval of the Regulation on the dual form of professional (vocational and technical) education». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text> [in Ukrainian].

The Decree the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 13, 2023, No. 426 «On the approval of the Regulation on the dual form of professional pre-higher and higher education». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text> [in Ukrainian].

The Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 15, 2019, No. 1296 «Regarding the introduction of a pilot project in professional pre-higher and higher education institutions of the training of specialists using a dual form of education». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-pilotnogo-proektu-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti-z-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti> [in Ukrainian].

Recovery Plan of Ukraine (2022). URL: <https://ua.urb-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> [in Ukrainian].

The Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 3, 2019, No. 214-r «On the approval of the action plan for the implementation of the Concept of training specialists in a dual form of education». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-koncepciyi-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti> [in Ukrainian].

The Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 19, 2018, No. 660-r «On the approval of the Concept of training specialists using a dual form of education». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

Slipchyshyn L. (2022). Dual education as a tool for improving the quality of teaching professional disciplines. *Modern Trends in The Development of Education and Science: Problems and Prospects: collection of academic papers* / [chief editor Y.I. Kolisnyk-Humenyuk]. Kyiv-Lviv-Berezhany-Kelytse, 10, 12-18. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/37177> [in Ukrainian].

Troyan I. (2023). Study and earn: what is dual education and how it works abroad and in Ukraine. *New Ukrainian School*. URL: <https://nus.org.ua/articles/vchytysya-ta-zaroblyaty-shho-take-dualna-osvita-ta-yak-vona-pratsyuye-za-kordonom-i-v-ukrayini/> [in Ukrainian].

Article history:

Received: August 22, 2023

1st Revision: September 17, 2023

Accepted: September 30, 2023